

Gabriel Arrom, l'economista del Comitè Executiu del PSUC. Esbós biogràfic i anàlisi bibliogràfica

Antoni Gornals i Vidal

antonigornals1@estudiant.uib.cat

Universitat de les Illes Balears

Ctra. de Valldemossa, km 7,5

07122 Palma (Illes Balears)

RESUM: Aquest text respon a dos propòsits fonamentals. A la primera part, es reconstrueix la trajectòria biogràfica d'una part de la vida de Gabriel Arrom i Julià, polític i economista mallorquí, exiliat i lluitador antifranquista, que desenvolupà la seva activitat des dels òrgans de direcció del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) i des del Partit Comunista d'Espanya (PCE). En la segona part, la més extensa, encara que s'aportin dades biogràfiques, s'analitza de manera predominant, però succinta, una obra profusa, la qual cobra sentit en relació amb les estratègies polítiques formulades per ambdós partits i des dels àmbits d'acompliment de la seva activitat al servei del restabliment de la democràcia.

PARAULES CLAU: Gabriel Arrom, PSUC, Comissió Econòmica, lluita anti-franquista, PCE.

Gabriel Arrom, PSUC economist. Biographical sketch
and bibliographic analysis

ABSTRACT: This text serves two fundamental purposes. The first part reconstructs the biographical trajectory of a part of the life of Gabriel Arrom i Julià, the Mallorcan politician and economist, exile and anti-Franco fighter, who was active in the governing bodies of the Unified Socialist Party of Catalonia (PSUC) and the Communist Party of Spain (PCE). In the second and more extensive part, although biographical data is provided, his profuse work is analysed predominantly, but succinctly, which makes sense in rela-

GORNALS I VIDAL, Antoni, «Gabriel Arrom, l'economista del Comitè Executiu del PSUC. Esbós biogràfic i anàlisi bibliogràfic». *Cercles. Revista d'Història Cultural*, 24, 185-228. ISSN: 1139-0158. ISSN-e: 1699-7468. DOI: 10.1344/cercles2021.24.1006. Data de recepció: 10/4/2021. Data d'acceptació: 7/6/2021.

tion to the political strategies formulated by both parties and from the areas of performance of his activity in service of the restoration of democracy.

KEYWORDS: Gabriel Arrom, PSUC, Economic Commission, anti-Franco struggle, PCE.

Mallorca, Girona i la guerra (1911-1939)

Gabriel Arrom va néixer a Santa Maria del Camí, Mallorca, el 29 de setembre de 1911. El lloc concret, després d'anticipada la trajectòria política, pot sobtar, atès que ho va fer a la casa quarter de la Guàrdia Civil. Institució poc reconeguda per facultar revolucionaris, però en la qual el seu pare, Gabriel Arrom i Oliver (Sencelles 1877-Palma 1948), s'acomplí com a guàrdia de primera. La mare, Francesca Julià i Duran (Palma 1887-Palma 1954), fou mestressa de casa per bé que també s'ocupà en tasques externalitzades com a sastressa per al sector tèxtil llavors en auge a Santa Maria. El matrimoni tingué dos fills més, en Miquel (Maó 1909-Palma 1978) i na Margalida (Santa Maria 1914-Palma 1996). Tots dos van ser mestres d'escola.

Això no obstant, el pas de la família Arrom Julià per Santa Maria va ser fugaç. I és que, empesos com estaven per la institucionalització del destí laboral del progenitor, el 1915 partiren cap a Alaró, un poble veí que veia augmentar el contingent militar desplegat per tal de contenir la transformació en les relacions de producció del sector del calçat provocades per la demanda de la Primera Guerra Mundial, i per la posterior influència de la Revolució d'Octubre. L'associacionisme obrer d'una incipient indústria sabatera esdevingué a Alaró la punta de llança de l'obrerisme mallorquí, i el martell i l'alena els símbols del sector i del poble en què més intensament es va manifestar.¹

1 Damià QUETGLAS, «Alaró, amb el martell i l'alena», *Baleares*, 19 de gener de 1986, <https://www.fideus.com/tema%20-%20aloro.htm> (consultat: 3 d'abril de 2021).

Tot i això, Gabriel Arrom encara va créixer enmig d'una societat eminentment agrària. Fins al punt que les seves condicions materials de vida depengueren del fet que el pare hagués d'arrendar terra per conrear com a complement d'una economia familiar que considerava precària. I que tant ell com el seu germà haguessin de contribuir, des de ben petits, en la recollida d'ametlles i la posterior tria manual de la clovella que tenia lloc els estius.² A Alaró, ambdós germans també van estudiar les primeres lletres amb els Germans de la Salle. Un continent formatiu i disciplinari que va veure esbaldregar els estrets marges quan partiren a viure i a cursar el batxillerat a Palma.

Per aquest motiu, la mare i els tres fills s'instal·laren a la capital de Mallorca l'any 1922, quan la ciutat experimentava un moment d'intensa ebullició cultural en què s'anava gestant l'Associació per la Cultura de Mallorca. Associació que comptava amb el patronatge i l'estímul de polítics com ara Emili Darder, Francesc de Sales o Pere Domenge, entestats a burjar «l'ànima nova» de l'estudiant, del que hauria de ser el futur «ciutadà crític».³ Així mateix, Gabriel i Miquel també tingueren l'oportunitat d'estudiar amb els catedràtics i intel·lectuals Gabriel Alomar i Lluís Ferbal. Tots ells van tenir una projecció fonamental en el republicanisme illenc i s'erigiren en referents formatius capaços de transmetre un nacionalisme nou: síntesi del mallorquinisme cultural i del republicanisme cívic i democràtic.⁴

2 Gabriel ARROM, «Biografia detallada», 12 de juliol de 1945. Fons 495, inventari 220, arxiu 3895. Full, 5. Российский государственный архив социально-политической истории (РГАСПИ). En endavant: Arxiu Estatal Rus d'Història Sociopolítica RGASPI. Fons citat, Full, 2. S'ha optat per unificar l'idioma d'aquest treball, per tant, totes les traduccions són meves.

3 Mateu MORRO i Sebastià SERRA, *L'esquerra nacionalista a Mallorca (1900-1936)*. Barcelona, La Magrana, 1986.

4 Josep CORTÈS, *Joan Sanxo Tous (1905-1978). Vida i obra d'un ideòleg del nacionalisme d'esquerres*. Mallorca, Leonard Muntaner, 2014.

Tanmateix, aquest ambient emancipador que es van trobar a Palma barataria aviat en una flaire repressiva amb la dictadura de Primo de Rivera. Un esdeveniment que escapçà els anhels de transformació social de la generació d'Arrom i les esperances dipositades en una nova societat, la construcció de la qual no es repregué fins al 1930. Aleshores, i com una continuació del projecte inacabat de l'Associació, es creà Joventut Escolar, la branca estudiantil de la qual els germans Arrom formaren part dels òrgans de direcció.⁵

Joventut Escolar permeté alliberar les inquietuds d'una fornada d'estudiants com Joan Sanxo, Miquel Fullana, Bernat Jofre o Jaume Serret. Una colla que, juntament amb els germans Arrom, ben aviat va fer generacionalment seves les idees de l'època, tot fent-les convergir amb una militància activa en el partit Joventut Republicana Federal, la filial del Partit Republicà Federal de Mallorca. Només l'obtenció d'una plaça com a funcionari d'hisenda, i la posterior destinació a la delegació de Girona, deixà un jove i prometedor Gabriel Arrom al marge dels vaivens de la política de Palma per vincular-lo per sempre més als de Catalunya.

Així és que, el 1932, després de proclamada la Segona República es traslladà a Girona. Un cop allà, i havent formalitzat els juraments institucionals vinculats a l'exercici del càrrec, es comprometé amb l'administració republicana d'una manera molt més sentida. A saber, publicant el que seria el seu primer article. Sota el suggeridor i combatiu títol de «Demoledores efectos de una campaña equívoda»⁶ es presentava un treball que, signat conjuntament amb Joaquim Casanovas, defensava l'equilibri existent entre els pressupostos de l'Estat

5 Miquel DOLÇ (coord.), «Gabriel Arrom i Julià». *Gran Enciclopèdia de Mallorca*. Mallorca, PromoMallorca, volum 1, 1988, pp. 234-235.

6 Gabriel ARROM i Joaquín CASANOVAS, «Demoledores efectos de una campaña equívoda». *L'autonomista. Diari federalista i republicà d'avisos i notícies*, 9.472, 10 d'agost de 1933, p. 1. L'article també es va publicar amb el mateix títol al *Heraldo de Madrid*, 14.839, p. 12. Aquest últim comptava amb una tirada aproximada de 140.000 exemplars.

i la recaptació d'hisenda durant el primer quadrimestre de l'any 1933. El text, imbuït per les tensions preelectorals d'una capital de província, s'erigia crític contra l'anàlisi catastrofista i esbiaixada que s'havia fet des de l'editorial del diari madrileny *El Sol*.⁷ Un rotatori que comptava entre les seves files amb una àmplia col·laboració de falangistes.

A banda d'aquesta primera incursió en la literatura política i econòmica, d'aquesta primera època a Girona convé destacar el fet que s'iniciés en la faceta de professor exercint com a preparador d'oposicions en diverses acadèmies.⁸ És un aspecte de la seva vida professional que desenvolupà àmpliament durant la guerra i, d'una manera notable, en el posterior exili. Davant d'un esdeveniment històric com el dels Fets del Sis d'Octubre del 1934, tot i ser alferes de complement a la reserva, es negà a incorporar-se a files a les ordres de Domènec Batet en la intervenció sobre la ciutat. Una postura amb la qual es mantenia fidel, segons el seu testimoni, a la concepció republicana federal del proclamat Estat Català.⁹ Finalment, es casà i tingué una filla, i estudià el Professorat Mercantil a la Universitat de Múrcia, en la qual es llicencià el 1935. Així mateix, també meritava estudis de Dret cursats amb anterioritat a la de Barcelona.¹⁰

L'esclat de la Guerra Civil i la destitució dels afins als sollevats el situà en el càrrec de secretari de la delegació,¹¹ posició des de la qual va organitzar el Comitè del Front Popular d'Hisenda. Un fet que de ben segur intensificà el procés d'evolució ideològica, evidenciat per

7 Editorial. «El desastre de la hacienda. Efectos de una labor demoledora». *El Sol*, 4.933, 1933, juliol, p. 1.

8 *L'autonomista. Diari federalista i republicà d'avisos i notícies*, 2 de novembre de 1933, p. 1.

9 Gabriel ARROM, «Biografia detallada», 12 de juliol de 1945, RGASPI, Fons citat. Full, 1.

10 Expediente de Gabriel Arrom. Universidad de Murcia. Escuela Pericial de Comercio. Expediente 2418, 1935.

11 «La actuación de los Comités Antifascistas locales. Cargos de la Delegación de Hacienda». *La Vanguardia*, 22.596, 1936, p. 7

l'exigència d'una actuació política més contundent davant la història. Llavors s'afilià, a començaments del 1937, al PSUC:

En la carta explicativa de la baixa [del Partit Republicà] deia que creia que havia arribat l'hora de donar pas a les organitzacions més combatives i als càrrecs de responsabilitat de la classe treballadora perquè es consolidés la república democràtica progressiva i es caminés amb pas ferm cap al socialisme. Vaig ingressar en el P.S.U. per la seva línia política clara, per la seva fermesa i amb la plena convicció que sota la seva disciplina serviria millor als interessos de classe i a la lluita que teníem entaulada.¹²

Era un moment, en l'encara breu història del partit, en què es trobava en pugna per l'hegemonia sociopolítica. En aquest context, i a conseqüència de la poca determinació dels dirigents del PSUC a Girona davant els Fets de Maig del 1937,¹³ s'ha de situar el meteòric ascens d'Arrom en l'organigrama del partit. A saber, quan després dels tràgics esdeveniments en què s'enfrontaren, per una part, les forces d'ordre públic de la Generalitat amb el suport del PSUC, d'UGT i de l'Estat Català i, per l'altre, la CNT¹⁴, la FAI¹⁵ i el POUM,¹⁶ fou nomenat «president efectiu i secretari polític-militar del Comitè Comarcal del Gironès».¹⁷

Tot i així, durant la contesa bèl·lica sempre romangué a la rereguarda. El primer any estigué destinat al Castell de Sant Ferran, a

12 Gabriel ARROM, «Autobiografia», 22 de maig de 1939. RGASPI. Fons citat. Full, 3.

13 Josep CLARA, «Tres dates clau en la guerra Civil a Girona». A Joan BOADAS *et al.*, *Segona República i Guerra Civil a Girona (1931-1939)*, Girona, Ajuntament de Girona, 2006, pp. 123-141.

14 Confederació Nacional del Treball.

15 Federació Anarquista Ibèrica.

16 Partit Obrer d'Unificació Marxista.

17 «Amb gran entusiasme, el Radi local del P.S.U ha celebrat la 1a Conferència». *Front. Òrgan del PSU de C [IC] i portaveu de la U.G.T.*, 219, 12 de juliol de 1937, p. 1.

Figueres, un indret en què desenvolupà tasques d'instructor polític i militar dels voluntaris que travessaven la frontera per combatre el feixisme. Ascendit a tinent d'artilleria i amb l'estatus de comissari deontològic des del 1938, fou mobilitzat a Lleida per substituir Víctor Colomer i Dolors Piera.¹⁸ Aleshores dirigí «l'últim periòdic militar que existí a Catalunya, *Independència*, que fou l'òrgan de l'XI cos de l'exèrcit».¹⁹ Finalment, el gener del 1939, s'encarregà d'organitzar la retirada d'un contingent important de membres del PSUC fins al pas fronterer de Molló.²⁰

L'exili a l'URSS (1939-1958)

Com tants altres milers de refugiats empesos per la repressió, va travessar la frontera amb França per Prats de Molló, el dia 13 de febrer. Des d'allà fou conduït al camp de concentració del Barcarès, als Pirineus Orientals, on va quedar internat. Així mateix, a causa de les bones credencials assolides per l'actuació durant la guerra, fou nomenat responsable pel partit d'un illot dels divuit en què el camp es dividia. L'objectiu d'aquesta designació era el de minimitzar l'impacte de la derrota i mantenir ferm l'esperit del grup. Després d'uns mesos d'internament, el 4 de maig, s'embarcà des de l'Havre cap a Leningrad. Iniciava així el que hauria de ser un llarg exili a l'URSS.

Un cop arribat a Leningrad, feu part d'un gruix important de quadres, polítics i militars republicans que anaren a recuperar-se du-

18 Ambdós eren membres del Comitè Executiu del PSUC. Colomer acabà essent el darrer batle republicà de Barcelona abans que entressin les tropes franquistes. Piera, consellera regidora.

19 Gabriel ARROM, «Biografia», 31 d'agost de 1940, Государственный Архив Российской Федерации (ГАРФ). Arxiu Estatal de la Federació Russa (GARF). Fons A-307. Op, 2. Arxiu, 1369. Full, 1.

20 Gabriel ARROM, «Autobiografia», 22 de maig de 1939. RGASPI. Fons citat. Fulls, 2 i 3.

rant tot l'estiu al balneari de Zanki, a Ucraïna. Estant allà, Joan Comorera, l'aleshores secretari general del partit, el proposà com a representant del PSUC a la Internacional Comunista, la institució que havia atorgat el reconeixement al PSUC el 24 de juny de 1939 i de la qual fou nomenat formalment «assessor permanent», per Georgui Dimitrov, el setembre del 1939. Dimitrov fou secretari general de la Internacional Comunista entre el 1934 i el 1943, any en què es dissolgué.²¹ En aquest acompliment, compartí responsabilitats amb Rafael Vidiella, del Comitè Executiu, que n'havia estat designat «delegat».²²

Gabriel Arrom entrava d'aquesta manera per la porta gran a la Unió Soviètica, que s'obria de bat a bat quan començà a estudiar marxisme leninisme al prestigiós institut d'Història, Literatura i Filosofia de Moscou (МИФЛИ, MIFLI), la ciutat en què s'establí. Al mateix temps, també treballava com a mestre de matemàtiques en una de les cases d'acollida per a nens espanyols refugiats, la de Pravda o número 1. Fou una època plàcida de la seva vida en què formà una nova família i tingué dos fills més. Això no obstant, també va ser un període breu, puix l'esclat de la Segona Guerra Mundial truncà el nou projecte professional i de vida quan forçà l'evacuació de l'orfenat al poble de Kukkus, a la província de Saratov. A Kukkus haurien de patir fam i fred a balquena, i amb l'ai sempre al cor per la proximitat del front de Stalingrad situat a només tres-cents cinquanta quilòmetres.²³

Finalitzada la contesa, el 1945, retornà a Moscou on fou condecorat amb la Medalla al Treball Coratjós de la Gran Guerra Patriòti-

21 Georgui DIMITROV, «Proposta a Guliaev», 17 de setembre de 1939. RGASPI. Fons citat. Full, 27.

22 Josep PUIGSECH «El peso de la hoz y el martillo: la Internacional Comunista y el PCE frente al PSUC, 1936-1943». *Hispania. Revista española de historia*, 232, 2009, pp. 449-476.

23 Indispensable per conèixer les vicissituds d'aquesta època el text d'Enric RAMIÓ-NET, *August Vidal. Entre Llagostera i Moscou. Una història personal dins la història del segle XX*, Llagostera, Ajuntament de Llagostera, 2011.

ca per Stalin.²⁴ El guardó era un reconeixement a l'ajuda prestada en la sembra i recollida de cereals en els kolkhozos soviètics i per la contribució envers la supervivència de la comunitat infantil espanyola a Kukkus. Uns mesos després, i amb una recomanació expressa del МОПР,²⁵ fou nomenat catedràtic d'espanyol a l'Institut de Comerç Exterior de Moscou. Un quadre laboral que completava com a professor en un dels màxims òrgans dirigents de l'URSS: el Comitè Central del PCUS, i a la facultat d'Idiomes Estrangers de l'Exèrcit Roig.²⁶ Unes ocupacions que, de ben segur, el van convertir en un precursor entre els seus compatriotes mallorquins.

L'imperatiu d'haver de formar quadres per consolidar el comunisme als països d'Amèrica llatina exigí dels exiliats espanyols l'ocupació de càtedres i l'elaboració de promptuaris amb què facultar l'hispanisme soviètic.²⁷ D'aquí l'edició, juntament amb Olga Filippova i August Vidal, de dos manuals de llengua espanyola publicats l'any 1948 i el 1950 respectivament.²⁸ Luz Sánchez Megido, amiga personal de la família, parla també de la confecció, per part d'Arrom i Vidal, del que hauria estat el primer compendi de Comerç Exterior i Relacions Internacionals en espanyol que va existir a l'URSS.²⁹ En qualsevol cas, ambdós professors i amics van ser premiats per la bona

24 Llorenç CAPELLÀ, «Los rojos caminos de Gabriel Arrom». *Brisas*, 25 de març de 1990, pp. 14-17.

25 Международная организация для помощи для бойцов революции. Organització Internacional d'Ajuda als lluitadors de la Revolució.

26 Vegeu l'expedient de Габриэль Арром (Gabriel Arrom) al Российский государственный архив экономики (РГАЭ). Arxiu Estatal Rus d'Economia (RGAE). Fons, 870. Inventari, 241. Arxiu, 5230, Full, 47.

27 Luís MESSEGUER, «Historia y memoria de Alejandra Soler Gilabert y sus generaciones». *Laberintos. Revista de estudios sobre los exilios culturales españoles*, 19, 2016, pp. 79-91.

28 Gabriel ARROM, Olga FILIPPOVA i August VIDAL, *Manual de Lengua Española I*. Moscou, Internacional, 1948. El segon volum és de la mateixa editorial.

29 Comunicació personal, 3 de maig de 2019.

tasca «acadèmica, industrial i social» portada a terme durant el primer i segon trimestre de l'any 1949.³⁰

Això no obstant, aquest nou guardó, observat des de l'òptica de les misèries que també van definir la història del PSUC, no era diàfan. Apareixia enterbolit, car arribava l'any fatídic en què s'empastifava de llacor a Comorera. Un malaguanyat episodi en què el mallorquí va tenir un paper secundari però molt exemplificant de l'absurditat d'algunes de les proves adduïdes per tal de «purgar» Comorera i expulsar-lo del partit. La participació d'Arrom es remuntà al temps d'estada al Barcarès, deu anys abans!, a partir d'un informe que va elaborar sobre la troballa d'uns fulls volants crítics amb els serveis d'evacuació de refugiats de la República per haver-se desentès de l'ajuda als membres del PSUC.³¹

El 1939, el que Arrom descriví com l'«embolic de les circulars», entesa com una traïció als interessos del partit, s'atribuí als aleshores acusats de «trotskistes» Jordi Serra i Pàmies i Josep del Barrio. El primer fou condemnat per no haver volgut cremar Barcelona un cop perduda la guerra; el segon per no limitar el seu esperit crític contra el pacte germanosoviètic. El 1949, però, es responsabilitzà del mateix i atrocinat informe a Comorera i s'utilitzà per condemnar-lo per «titista nacionalista». S'expulsava així un secretari general que defensava l'autonomia del PSUC enfront dels «unionistes» que buscaven, d'acord amb la màxima de Lenin, *un país, un partit*, la fusió material i simbòlica amb el PCE.

Un cop foragitat aquest malaguanyat succés, el 1952, Gabriel Arrom, i enmig de les perversions burocràtiques que patí la seva família per accedir a un habitatge i que el portaren a sol·licitar la mediació

30 A. BULASHEVIK, II i 2n trimestre del 1949. Ordres núm. 29 i 69. RGAE, Fons citat. Fulls, II i 12.

31 Gabriel ARROM, «Declaraciones», 7 de novembre de 1949. Informes. Caixa 29, carp. 8. Sense numerar. Arxiu Històric del Partit Comunista d'Espanya (en endavant. AHPCE).

de Mikhaïl Súslov,³² finalitzà la formació acadèmica i política a l'Escola Superior de la Facultat de Comerç Exterior de Moscou. Eren els estudis mínims exigits per l'acadèmia soviètica per optar al títol de doctor, quelcom que assolí, el 1955-1956, en la disciplina d'economia sota la direcció de l'important economista hongarès Eugen Varga, amb qui s'especialitzà en la teoria del cicle i la conjuntura,³³ el comerç exterior i les relacions internacionals.³⁴

Des d'aquells moments, el mallorquí s'erigí en un actiu fonamental del partit, prest i madur per esdevenir un revolucionari professional al servei de la lluita clandestina antifranquista. D'aquí que l'agost del 1956, en el Primer Congrés del PSUC, «Gaspar Aribau», pseudònim que emprà a partir d'ara junt amb el de «Mario», fos designat membre del Comitè Central dels comunistes catalans.³⁵

La clandestinitat a França, notes sobre els primers textos (1958-1962)

De llavors ençà va viure de manera clandestina a París sota la identitat de Marcel Lebrun.³⁶ Passava a formar part d'un Comitè Executiu real, diferent del formalment existent, integrat per Gregori López Raimundo, Josep Serradell, Pere Ardiaca, Margarida Abril, Leonor Bornau, Francesc Vicens i ell mateix (López Raimundo s'hi referí

32 Gabriel ARROM, 4 d'abril de 1952. «Petició d'habitatge feta al secretari del Comitè Central del PCUS, Mikhaïl. A. Súslov». RGASPI. Fons citat. Fulls, 11 i 12.

33 Francesc ROCA, *El pensament econòmic català (1900-1970) I. Anàlisi i visió de les economies del món*. Barcelona, Universitat de Barcelona, 1994.

34 Gabriel ARROM, «El comercio exterior de la España franquista y la restricción de las exportaciones». *Suplemento especial del Boletín de Información*, 21. Praga: Internacional, 1954.

35 «El PSUC ha celebrat el I Congrés», *Treball. Òrgan central del P.S.U de Catalunya*, 178, desembre del 1956, p. 1.

36 Domingo MALAGÓN, «Carta d'identitat francesa, núm. 23». AHPCE. Secció: equip de passos.

com l'economista del Comitè Executiu).³⁷ Vicens ofería algunes pistes sobre la quotidianitat dels dirigents del PSUC al país gal:

Treballàvem en reunions que tenien lloc un cop per setmana [...] a cases de camarades que vivien legalment a París amb la seva família [...] era freqüent que duressin tot el dia. S'intervenía per torns, sense interrompre'ns mai [...] Aquestes intervencions sempre tenien com a origen un informe presentat per algun dels membres de l'Executiu sobre la matèria de la seva competència o bé en casos de viatges a Barcelona per accions concretes [...] Quan es tractava de qüestions genèriques, situació política a Catalunya, o moviments de masses, una vaga important, etc., acostumava a ser Gregori qui feia l'informe d'introducció i els altres interveníem sobre el seu informe...³⁸

Amb la clandestinitat, el relat sobre Gabriel Arrom es va buidant progressivament de referències biogràfiques i remet d'una manera predominant, a partir de la lectura dels seus articles, a la contribució que feu envers la línia política i estratègica del partit en l'objectiu d'enderrocar el règim franquista. Això és, en una ensulsiada pacífica, després d'haver bandejat la guerra de guerrilles, consistent en la convocatòria de vagues massives com la de la Jornada de Reconciliació Nacional (JRN) consignada al I Congrés i programada, durant el I Ple de desembre de 1957, pel 8 de maig de 1958.

Així doncs, i amb la voluntat d'ajudar el partit a assolir els objectius inicià, el 1958, una singladura com a articulista en què caldria diferenciar dos tipus de textos: els científics i els periodístics. Els primers compten amb quadres, notes i amb l'aparell marxista leninis-

37 Gregori LÓPEZ RAIMUNDO, *Para la historia del PSUC. La salida a la superficie i la conquista de la democracia*. Barcelona, Península, 2006, p. 280.

38 Carme CEBRIÁN, «Memòria històrica. Fitxa dels militants. 38: Francesc Vicens i Giralt». A *Les hores i els dies*, s.d., <http://unpuntellum.blogspot.com.es/2016/03/francesc-vidals-giralt.html> (consultat: 8 d'abril de 2021).

ta crític amb el capitalisme monopolista. Completa la faïçó diferencial el contingut, la novetat del qual raïa en els materials emprats: la massa de premsa diària, revistes i butlletins especialitzats, informes bancaris, documents oficials, declaracions empresarials o informació confidencial. Revaloren els escrits les limitacions de l'època: els baròmetres econòmics eren rudimentaris i la informació oficial disponible escassa i molt poc fiable.³⁹ La sòlida formació assolida a l'URSS li va permetre, a més, confegir solidesa al malmès arbre del marxisme en llengua catalana⁴⁰ i esdevenir un pilar fonamental del «viaducte» que va fer possible passar, des de l'informe que el nou secretari general del PSUC, Josep Moix, va llegir en clau econòmica al I Congrés, de la mera crònica a l'anàlisi crítica del que succeïa a Catalunya.⁴¹

El primer article extens que va veure la llum fou «Algunos datos sobre la presente coyuntura económica en España»,⁴² un treball en què atalaiava una nova crisi cíclica de superproducció-subconsum al món capitalista i a l'Estat espanyol per «la reducció de la capitalització i la contracció del procés de reproducció» de capital. Tot d'una corroborà la predicció conjuntural prèvia a articles breus d'una titularitat molt significativa de la claredat del seu tarannà teòric com són: «Manifestaciones de la crisis de superproducción»⁴³ i «Consecuencias de la crisis de superproducción».⁴⁴

39 Francesc ROCA, «Gabriel Arrom i Julià». *Ictineu. Diccionari de les ciències de la societat en els Països Catalans*. Barcelona, 1979, pp. 54-55.

40 Emili GASCH, Francesc ROCA i Ricard VINYES, «L'arbre del marxisme català». *Nous Horitzons*, 85, 1983, pp. 40-42.

41 Francesc ROCA, «El viaducte: creixement, desigualtat, crisi». *L'Avenç*, 67, 1984, pp. 60-66.

42 Gaspar ARIBAU, «Algunos datos sobre la presente coyuntura económica en España». *Nuestra Bandera: revista política y teórica del Partido Comunista de España*, 21, 1958, pp. 75-82.

43 Gaspar ARIBAU, «Manifestaciones de la crisis de superproducción». *España Popular*, 875, septiembre del 1958, pp. 1 i 4.

44 Gaspar ARIBAU, «Consecuencias de la crisis de superproducción». *Mundo Obrero. Órgano del Comité Central del Partido Comunista de España*, 21, noviembre del 1958, p. 2.

Els tres treballs conferien sentit retrospectiu als «Avantatges de desenrotllar el comerç amb els països de l'Est».⁴⁵ Publicat dos mesos abans de la JRN, atjava les contradiccions entre l'impetuós creixement, que no coneixia crisi, de l'economia socialista, i l'economia de mercat capitalista a l'època de la tercera fase de la Crisi General (estructural i superestructural). Maldant, a més, perquè els productes de la precària economia catalana (teixits i articles de pell; manufactures metàl·liques i productes químics; ametlles i avellanets, vi, oli, arròs i potassa o fluor) trobessin sortida als mercats de les democràcies populars. L'objectiu no era altre que seguir conreant el terreny obert amb l'acord hispanoiugoslau signat aquell any⁴⁶ i decantar, enmig de les negociacions d'Espanya amb Europa i els EUA, la correlació de forces de «l'emulació pacífica» en favor del bloc comunista.

Amb aquesta possibilitat comercial esvaïda del tot publicà «Los programas de desarrollo de la economía española y la liquidación de la dictadura».⁴⁷ Text en què analitzà el Pla d'Estabilització i de Desenvolupament impulsat pel règim d'acord amb els dictats europeus i nord-americans per beneficiar-se dels ajuts i dels crèdits econòmics per fer front a la fallida econòmica, que s'expressava en «el saldo passiu de la balança de pagaments». Denuncià, per això, els pressupòsits idealitzats del programa: creixement harmònic i ponderat de la demanda futura sense tenir en compte les oscil·lacions cícliques. Tanmateix, segons Arrom, tot era producte d'una falsa ideologia que només buscava induir en la població la creença que era possible planificar l'economia del règim quan s'estava presenciant la liquidació.

45 Gaspar ARIBAU, «Avantatges de desenrotllar el comerç amb els països de l'Est». *Treball...*, 191, març del 1958, p. 3.

46 «El acuerdo hispano-yugoslavo». *ABC*, 16 de gener de 1958, p. 25.

47 Gaspar ARIBAU, «Los programas de desarrollo de la economía española y la liquidación de la dictadura». *Nuestras Ideas. Teoría, política, cultura*, 7, 1959, pp. 37-49.

Una liquidació que provenia, no només de la descomposició «objectiva» del període econòmic autàrquic del règim (1939-1959), sinó de la necessitat inherent —l'anomenat subjectivisme revolucionari—, als textos fins ara comentats, d'oferir una perspectiva econòmicament crítica i capaç d'aglutinar les classes menystingudes pel franquisme en la segona convocatòria vaguística massiva organitzada pel partit. Això és, la Vaga Nacional Pacífica (VNP) que fou programada per al dia 18 de juny de 1959 i que, encara que comptés amb el suport d'alguns partits polítics d'arreu del territori espanyol i de diverses organitzacions estudiantils,⁴⁸ va ser, tal com havia estat la JRN, un fracàs.

Malgrat això, la crítica al Pla (i la manca d'autocrítica del partit) s'havia convertit en un exercici de potenciació de les contradiccions mobilitzadores per a la convocatòria d'una nova vaga. Així, a «El pla d'estabilització econòmica i la situació econòmica»,⁴⁹ Arrom donà compte de la recessió que es vivia a Catalunya després de catorze mesos de la seva implementació. Era un text d'anàlisi conjuntural en què també aprofundí en les contradiccions i les paradoxes de la planificació en els països capitalistes. La producció és social, però l'apropiació privada: es balma el poder adquisitiu i s'anorrea el consum sense deixar de produir, quelcom que acaba reproduint la desproporció en l'equació producció-consum que està a l'arrel de totes les crisis, i que les planificacions miraven d'equilibrar. Per tant, no s'havia de confondre: «una proporció momentània, conseqüència dels pro-

48 Acción Democrática, Front d'Alliberament Popular (FLP), PSOE, Agrupación Socialista Universitaria, Comitès de Coordinació Universitària de Madrid i Barcelona, Moviment Socialista Català, Moviment Obrer Catòlic Català, Comitè Regional de la CNT de Catalunya, Nueva República, Esquerra de Catalunya, Front Nacional Català, Unión Democrática Montañesa i Frente Revolucionario Canario.

49 Gaspar ARIBAU, «El pla d'estabilització econòmica i la situació econòmica». *Horitzons*, I, 1960, pp. 24-34.

cessos espontanis de la producció, no és una planificació, sinó el resultat temporal d'una constant desproporció».⁵⁰

Incidí en el fet que no es tractava de planificar, pegat conjuntural, sinó d'efectuar reformes d'estructura i d'infraestructura. S'havien de superar certes «traves» que impediien un desenvolupament «sa» de l'economia catalana: 1) endarreriment de la producció agrària i industrial per la maquinària obsoleta; 2) limitació del poder dels monopolis; 3) reforma de les empreses de l'INI⁵¹ que calia posar al servei de l'interès general; 4) reducció de les despeses de guerra; 5) reforma fiscal que descarregués les masses i els procurés una millor qualitat de vida; 6) inversió en I+D; 7) ampliació del mercat intern per tal d'emprendre una «reforma democràtica», no reaccionària, de l'economia.⁵²

L'ordit que accelerava el procés de «concentració» monopolístic industrial, derivat de l'aplicació del Pla, a Catalunya l'analitza a «Consideracions sobre la reorganització de la indústria tèxtil cotonera»,⁵³ «motor propulsor de l'activitat econòmica catalana».⁵⁴ Per això, aduí dos mecanismes explicatius fonamentals: la «centralització» de la producció i la «denegació creditícia» soferta per les petites i mitjanes empreses. Ambdues estaven causades per la «fusió» del capital industrial amb el financer a l'època del capitalisme monopolista d'Estat. L'article fou una de les primeres i principals aportacions envers la necessitat de teixir aliances, d'acord amb el caràcter interclassista del PSUC, amb la burgesia no monopolista des de la direcció de la Comissió de Petita i Mitjana Empresa.

50 Gaspar ARIBAU, «Los programas de desarrollo...», *op. cit.*, p. 37.

51 Institut Nacional d'Indústria.

52 Francesc ROCA, «El viaducte: creixement...», *op. cit.*, p. 63.

53 Gaspar ARIBAU, «Consideracions sobre la reorganització de la indústria tèxtil cotonera», *Horitzons*, 2, 1961, pp. 24-32.

54 Gaspar ARIBAU, «Significat de la reorganització de la indústria tèxtil cotonera», *Treball...*, 219, novembre del 1960, p. 3.

El que podem considerar la primera fase de producció intel·lectual (1958-1961) finalitzà amb dos treballs periodístics «La situació econòmica de la classe obrera»⁵⁵ i «La situació a la indústria tèxtil cotonera i la lluita unida contra la dictadura».⁵⁶ En ambdós sintetitzava els efectes negatius del Pla i quin hauria de ser el paper avantgardista de la classe obrera en la revolució antifeudal i antimonopolista que subjeia a l'estratègia vaguística del partit.

L'acompliment en «política unitària» i la relació amb estudiants i intel·lectuals (1960-1964)

No obstant això, l'èxit d'aquesta estratègia passava per l'efectiva consolidació de la «Solidaritat Catalana», transsumpte català de la Reconciliació Nacional entre bàndols, sectors i partits polítics enfrontats durant la guerra, però aleshores igualment subjugats sota el franquisme. Era un moment, en la història del PSUC, en què malament s'hagués aconseguit certa unitat d'acció en la VNP, aquesta era més aparent que real. A saber, no comptava ni amb comissions unitàries ni manifestos conjunts que conferissin a la lluita antifranquista un caràcter indivís o, si més no, una existència real. Fou una situació que generà contradiccions importants en el partit fins que esdevingué hegemònic en la lluita antifranquista.

En concret, si per un costat, s'arrogava l'èxit de convocatòria en les fallides JRN i VNP als seus mitjans,⁵⁷ per l'altra, les cartes de «Mario» —missives internes d'Arrom— traslluen el caràcter de sol-

55 Gaspar ARIBAU, «La situació econòmica de la classe obrera». *Treball...*, 222, febrer del 1961, p. 3.

56 Gaspar ARIBAU, «La situació a la indústria tèxtil cotonera i la lluita unida contra la dictadura». *Treball...*, 231, desembre del 1961, p. 3.

57 «El camí per acabar pacíficament amb la dictadura». *Treball...*, 210, 1960, gener, p. 1.

licitud d'un partit que buscava integrar-se al Consell de Forces Democràtiques de Catalunya. Tot just acabava de ser creat (1958), el presidia Claudi Ametlla d'Acció Catalana, i estava compost per Esquerra Republicana, Unió Democràtica o el Moviment Socialista Català. Encara que amb molt poca capacitat operativa, simbolitzava l'oposició moderada al franquisme.

L'acompliment d'Arrom en aquesta tasca de «política unitària» s'inicià a França, durant l'any 1960. La primera trobada (març del 1960) fou amb un representant anònim de la CNT del qual buscà la mediació perquè el Consell acceptés mantenir reunions amb el PSUC: urgia constituir les «comissions unitàries» entre partits opositors per coordinar les accions de masses que culminessin en una pròxima vaga. El cenetista li aconsellà quelcom que li hauria de ser molt útil en aquest períple revolucionari: revestir-se de paciència, perquè les ferides provocades pels enfrontaments de la guerra no estaven en carn viva, però encara sagnaven de manera abundant.⁵⁸

A Manel Viusà, del Front Nacional de Catalunya, li plantejà (maig del 1960) la possibilitat d'avenir-se a entrevistar-se regularment amb ERC i la CNT. Viusà s'hi negà perquè les considerava forces que no mobilitzaven a ningú, i si bé acceptà participar en una taula rodona amb el PSUC, defugí qualsevol «publicació conjunta de manifest» a favor de l'amnistia dels presos polítics, dels intel·lectuals i representants sindicals o de la repatriació dels exiliats que romanien a l'URSS.⁵⁹

L'establiment de «ponts de lideratge polític» entre Madrid i Catalunya va determinar tot el concili amb Josep Trias, d'Unió Democràtica (juny del 1960). Trias s'hi negà fermament perquè entenia que, en aquells moments, l'avantguarda de la lluita contra Franco

⁵⁸ Gaspar ARIBAU, «Entrevista amb el representant de la CNT de Catalunya», 31 de març de 1960, Informes. Fons PSUC, caixa 55. AHPCE.

⁵⁹ Gabriel ARROM, «Entrevista de Gabriel Arrom amb Viusà del FNC», maig del 1960. Altres forces polítiques, jacq. 69. AHPCE.

passava pel «rebrot del sentiment nacional». És a dir, per l'emergència del catalanisme polític exemplificat en les protestes contra Luís Martínez de Galinsoga, el director de *La Vanguardia* quan proferí insults contra el poble català, i els Fets del Palau de la Música de Barcelona, quan una part del públic s'aixecà i, en contra de la prohibició governativa, va entonar el *Cant de la Senyera*.⁶⁰

Aquestes primeres temptatives fallides troben una continuïtat d'ídèntics resultats a Barcelona. Això és, quan després de les múltiples detencions sofertes pels experiments vaguístics es revertia un període anòmal de dos anys (1960-1962) definit per l'absència de membres de l'executiu a l'interior.⁶¹ Arrom s'integrava així en la que seria conceptuada com la tercera fase de les relacions del PSUC amb altres partits. Es caracteritzà per la desaparició del caràcter mediador d'UD en les relacions entre el PSUC, ERC i l'MSC.⁶² Això no obstant, d'antic mediador es convertí en la bèstia negra que va boicotejar contínuament l'avanç de la política d'aliances.⁶³

Les revoltes minaires d'Astúries i Biscaia de la primavera del 1962 aporten context al període en què Arrom començà a treballar regularment a l'interior, amb unes incursions que duraven aproximadament dos mesos. Era un moment d'urgència, no només pel detonant i contagi que van suposar per altres mobilitzacions massives i pel ressò internacional que tingueren, inaudit durant el franquisme, sinó perquè el PSUC feia passes per participar a la Cimera de Munic. A saber, al IV Congrés del Moviment Europeu que es produí entre el 5 i el 8 de juny de 1962 amb la participació de les principals forces d'opo-

60 Gaspar ARIBAU, «Entrevista de Gaspar Aribau amb Josep Trias d'Unió Democràtica», 22 de juny de 1960. Altres forces polítiques, jacq. 78. AHPCE.

61 Carme CEBRIÁN, *Estimat PSUC*, Barcelona, Empúries, 1997.

62 Giaime PALA, *El PSUC. L'antifranquisme i la política d'aliances a Catalunya (1956-1977)*. Barcelona, Base, 2011.

63 Vegeu cartes de «Mario»: 12 de juliol de 1962. Fulls. 105-107; 21 de juliol de 1962. Fulls. 123-124. Fons PSUC, caixa 55. AHPCE.

sió espanyoles. D'aquí la celeritat de la reunió (juliol del 1962) en què es forjà la possibilitat de contactar amb el Comitè de Coordinació i d'Acció madrileny.

Per Arrom, aquesta primera trobada amb ERC i l'MSC a l'interior esdevingué, més enllà de la pressa de Santiago Carrillo,⁶⁴ secretari general del PCE, per no veure's novament exclòs de posteriors mostres d'unitat opositora antifranquista, un pas de gegant envers la possibilitat d'«institucionalitzar» les relacions tripartides que mantienien i, a més, l'única via real per constituir l'«Assemblea» de Catalunya. Quelcom que considerava imprescindible per a la realització de qualsevol vaga massiva,⁶⁵ la qual passà a adoptar la designació de Vaga General Política (VGP) per diferenciar la protesta de la classe obrera de l'acció definitiva i conjunta de les masses i altres sectors socials que quedava compresa en la VNP.

Cal fer una referència especial al fet que Arrom també s'arribés a entrevistar amb Claudi Ametlla (novembre del 1962), encara que fos una trobada en què el de Sarral s'esplaiés, arremetent virulentament contra el PSUC, pel que considerava la submissió cega enfront del PCUS i als designis de Dolores Ibárruri. Ametlla, però, després d'aquests atacs i esgrimint les bondats del seu «realisme polític» s'avingué a comptar amb els comunistes en posteriors reunions del Consell. Va ser una expectativa vana, tot d'una truncada pel fort anticomunisme militant dels partits integrants de l'organisme antifranquista, que sempre va desactivar qualsevol possibilitat d'entesa. Un fet reiterat que va convertir la d'Arrom en una vertadera tasca de Sísif.⁶⁶

64 Vegeu, per a la importància d'aquesta reunió, Gregorio MORÁN, *Miseria y grandeza del Partido Comunista de España 1939-1985*. Barcelona, Planeta, 1986, pp. 356-357.

65 Carta de «Mario», 7 de juliol de 1962. Fulls. 97-98. Fons, PSUC, caixa 55. AHPCE.

66 Carta de «Mario», 11 de novembre de 1962. Fulls. 217-218. Fons PSUC, caixa 55. AHPCE.

Tan sols l'intent d'aturar l'assassinat de Julián Grimau, membre de l'Executiu del PCE jutjat i condemnat sense proves per la tasca com a policia durant la guerra l'abril del 1963, va fomentar una mostra de Solidaritat Catalana mai vista fins en «aquells moments. Una acció que ell mateix, en tant que responsable del partit a Barcelona, s'encarregà d'organitzar.⁶⁷ Malgrat això, la detenció de Pere Ardiaca i d'Antoni Gutiérrez Díaz el novembre del 1962 exemplificà perfectament el desgast i l'exposició que infligí la política d'aliances als dirigents del partit. També fou la fita que marcà el progressiu abandó d'Arrom de la tasca que hi realitzava.⁶⁸ Llavors s'entregà de ple al treball amb els comitès d'estudiants i d'intel·lectuals amb qui feia temps havia contactat.

La democratització de la universitat a partir de la «parasitació» del Sindicat Estudiantil Universitari del règim (SEU) fou una de les principals línies de treball amb els estudiants, a qui també assessorà en la creació de l'Associació Democràtica d'Estudiants de Catalunya (ADEC). Sintetitzà aquesta experiència compresa en múltiples cartes de «Mario» a l'article «Les lluites dels estudiants de Barcelona».⁶⁹ Força en sintonia amb els textos publicats a *Treball* en forma de reculls de «balanç i perspectives» anuals, donava compte no sols dels esdeveniments i dispositius de lluita universitària a Catalunya al llarg de dos anys, sinó de la creació d'institucions arreu del territori espanyol.

D'aquest període també s'hauria de destacar l'esforç constant que va fer per mitigar la manca de relació que hi havia entre sectors estudiantils, intel·lectuals i obrers de cara a la preparació de manifes-

67 Andreu MAYAYO, *Josep Solé Barberà, advocat. La veu del PSUC*. Barcelona, L'Avenç, 2007, p. 178.

68 Carta de «Mario», 23 de març de 1963. Fulls. 9-II. Fons PSUC, caixa 55. AHPCE.

69 Gaspar ARIBAU, «Les lluites dels estudiants de Barcelona». *Treball...*, 254, abril del 1964, p. 3.

tacions i protestes conjuntes. Però també, i sobretot, s'hauria d'incidir en l'afany que va posar a reduir la desconexió existent entre la interpretació de les possibilitats d'èxit vaguístic que feia la direcció del partit a l'exili i les que ambdós comitès abstraien de la realitat barcelonina. Les diferències en l'apreciació es van intensificar amb la frustrada manifestació de Canaletes, després de la mort de Grimau, quan la situació generada per les detencions obrí una crisi en què es posà en dubte la «línia política» i «l'estratègia» del partit.⁷⁰

D'aquesta crisi en sortí reforçat, recorrent a la pedagogia política i a la reorganització sectorial, però de la que enfrontà Fernando Claudín i «Federico Sánchez» (l'àlies de Jorge Semprún) amb Santiago Carrillo no. La interpretació sobre quina era la situació del capitalisme espanyol va acabar amb l'expulsió d'ambdós dirigents, que contravingueren la línia oficial de què la sortida del règim es produiria a través d'una «revolució» pacífica, antimonopolista i antifeudal, liderada per la classe obrera. Per contra, ambdós defensaren que el final de la dictadura s'havia de produir a través de l'oligarquia, la qual revestiria un procés «reformista» amb formes més o manco democràtiques. Amb aquesta interpretació, el que havia de fer el partit era, segons ells, adaptar-se a l'escenari i oblidar-se de la via revolucionària.⁷¹

L'actitud «flexible» d'Arrom, advocant pel diàleg, per afrontar una situació enrevessada amb la sol·licitud d'una més gran «democràcia interna» per part d'estudiants i d'intel·lectuals acabà enervant Carrillo i l'exigència de tancar files i condemnar sense fissures els considerats «fraccionalistes» i «desviacionistes». Serà quelcom que acabà per convertir-lo en la primera víctima col·lateral d'aquesta

70 Carta de «Mario», 16 de juny de 1963. Fulls. 140-143. Fons, PSUC, caixa 55. AHPCE.

71 Enrique GONZÁLEZ DE ANDRÉS, *La economía franquista y su evolución. Los análisis económicos del Partido Comunista de España*. Madrid, Los Libros de la Catarata, 2014.

crisi.⁷² Tanmateix, molt poc temps després, la detenció en cadena del Comitè d'Estudiants, a partir del 5 de juny de 1964, el «cremà» definitivament per a l'activitat clandestina regular a l'interior.⁷³

A partir d'aquests moments, la informació biogràfica sobre els camins que va recórrer és encara més limitada i dispersa. Roman circumscrita a breus referències; es concreta en mencions sobre l'assistència i participació en reunions, conferències, col·loquis o congressos internacionals i de partit. Forma part d'allò que, en un sentit general, podríem considerar el treball de representació de la Comissió Econòmica del PSUC. I el més immediat d'aquesta tasca, en aquests moments, estava vinculat amb la urgència d'haver de fer front als envits llançats per Claudín davant l'imminent II Congrés que s'havia de celebrar el 1965.

El II Congrés del PSUC: la rèplica a Claudín i l'expansió de CCOO (1965-1968)

L'anàlisi de l'estructura econòmica i les relacions que s'establien amb la superestructura determinaren tot el plantejament teòric amb què Arrom afrontà el Congrés. Per una part, hi havia la postura de Carrillo que defensava que la base o estructura de l'economia era un «oceà» de petites i mitjanes empreses. Un oceà que, donades les particularitats de les relacions de propietat del «vell» capitalisme espanyol feixista (latifundista, monopolista), no els deixava créixer ni econòmicament ni políticament. Era una situació que, segons el secretari general, provocava que les contradiccions socials fossin molt més enconades que en qualsevol país de l'Europa capitalista. Per tant,

72 Giaime PALA, *Cultura clandestina. Los intelectuales del PSUC bajo el franquismo*. Granada, Comares, 2016, p. 76.

73 Andreu MAYAYO, *Josep Solé Barberà, advocat...*, op. cit., p. 108.

la revolució antimonopolista i antifeudal comptava, no només amb condicions de possibilitat, sinó d'èxit.⁷⁴

Per contra, Claudín argumentava que l'oceà de què parlava Carrillo ja representava molt poc en l'estructura econòmica d'Espanya. Segons ell, existia una superdominància monopolista, que no diferia gaire de la resta dels països de la resta d'Europa. A més, aquesta dominància era, respecte d'èpoques anteriors, nova i més intel·ligent. És a dir, la superestructura comptava amb dispositius de domini menys barroers i més eficients per tal de controlar la població. Era un fet que li permetia parlar d'un «neocapitalisme», en un moment de creixement econòmic, que revertia sobre «l'actitud» dels treballadors i les capes mitjanes, les quals passaven de tenir una disposició revolucionària a una de reformista davant del règim franquista.⁷⁵

Aquest canvi s'explicava, segons Claudín, perquè s'alimentaven de la por de no posar en perill l'aconseguit fins en aquells moments amb els riscos d'una lluita que pretindrà, com tot d'una veurem, rompre amb els marcs legals establerts pel franquisme per avançar en la millora de les condicions polítiques i econòmiques.⁷⁶ Amb això, Claudín, atribuïa al creixement econòmic el poder d'apaivagar la intensitat de les contradiccions socials i, en conseqüència, d'estabilitzar el sistema capitalista. Un capitalisme que, sense les investides que poguessin provenir de l'economia socialista —feia temps que no s'ajustava a les prediccions de creixement i mostrava força símptomes d'esgotament—, escapava d'un esfondrament constantment conjecturat pels comunistes.

74 Santiago CARRILLO, *Después de Franco, ¿qué?*, Granada. Universidad de Granada, 2003, pp. 89-97.

75 Fernando CLAUDÍN, «Economía política marxista y capitalismo contemporaneo». *Cuadernos de ruedo ibérico*, 5, febrer-març del 1966, p. 51.

76 Fernando CLAUDÍN, «Documento-plataforma fraccional de Fernando Claudín acompañado de las “notas críticas” de la redacción de *Nuestra Bandera*», *Nuestra Bandera*, 40, gener del 1965, pp. 74-81.

Per Arrom, però, aquestes atribucions que Claudín feia al desenvolupament econòmic li semblaven «meandres» que obviaven una vertadera anàlisi marxista leninista de les relacions de producció. I malament no negàs l'existència d'un creixement econòmic, aquest no era sinònim d'estabilitat en cap sentit, sinó d'engendrament i d'agudització d'unes contradiccions noves que s'havien d'analitzar. Així, la resposta d'Arrom al dard personalitzat de Claudín en la qüestió⁷⁷ de la suposada dominància monopolista fou dialèctica. Quelcom que el portava a afirmar que en l'estructura industrial catalana predominava i creixia en termes absoluts, encara que disminuís en termes relatius, la petita i mitjana empresa. Per tant, era una «elucubració la idea del capitalisme monopolista pur, així ho defensí Fernando Claudín o Federico Sánchez...».⁷⁸

Sense negar la penetració monopolista en mesurà la velocitat i la relació de proporcionalitat existent amb la desaparició de la petita i mitjana empresa. L'economia havia assolit nivells importants d'acumulació de capital, el problema raïa en la reinversió: si s'emprava per a la mecanització, la petita i mitjana empresa resistia; si s'emprava en la implementació «científicotecnològica» de nous models productius a les empreses monopolistes, sucumbia ràpidament. El vessant destructiu es relacionava també amb l'absorció del «gir comercial» per part dels entradors i assentadors dels mercats tradicionals, els supermercats (El Corte Inglés, CONAUTA o Jorba Preciados) i les grans cadenes (SPAR, DG). La del creixement a la plusvàlua relativa, propiciada per la reinversió en l'expansió del sector urbanístic català dels anys seixanta, que generava noves necessitats: botigues de queviures, barberies, bars i restaurants o petites empreses associa-

77 Fernando CLAUDÍN, «Economía política marxista...», *op. cit.*, p. 53.

78 Intervenció d'Aribau al II Congrés del PSUC. Fons Sonor. DVD-169. Àudio, 7, minut 29:11. AHPCE.

des amb el sector automobilístic, de televisors, que pel seu volum de vendes no eren encara abellidores per als monopolistes.⁷⁹

Però la rèplica a Claudín no s'esgotà amb la ponència al II Congrés, quan visibilitzà les noves contradiccions en l'època més intensa del capitalisme monopolista d'Estat a Espanya, sinó que fou «A l'entorn de certs problemes de l'economia de Catalunya»⁸⁰ quan Arrom va escometre la crítica al suposat «neocapitalisme» defensat per aquell.

Claudín ventava l'existència d'un nou capitalisme perquè considerava que n'havia canviat la naturalesa i la definició. El capitalisme havia fagocitat les planificacions del model antagònic i les dominava «tècnicament». Havien passat de ser pegats «conjunturals» d'un sistema en procés de descomposició i desaparició enfront del socialisme, a ser «reformes estructurals» capaces de revertir, en bona mesura, el caràcter anàrquic de la producció i les prerrogatives de guany individualista dels capitalistes. Amb les planificacions, tant l'anarquia productiva sectorial com aquestes prerrogatives egoïstes romanien «centralitzades», a causa d'una «pressa de consciència» superestructural, a l'Estat, el qual s'encarregava dels interessos d'una classe. L'Estat monopolista esdevenia, així, no només un «instrument econòmic», sinó «l'instrument econòmic més poderós de la classe capitalista»: s'havia convertit en una gran empresa que abastava totes les esferes de la producció, les finances, el comerç exterior, la investigació tècnica, etc.⁸¹

79 Intervenció d'Aribau al II Congrés del PSUC. Fons Sonor. DVD-169. Àudio, 7. AHPCE.

80 Gaspar ARIBAU, «A l'entorn de certs problemes de l'economia de Catalunya». *Nous Horitzons*, 5-6, 1965, pp. 9-19. És important perquè aporta les fonts i les dades que utilitzà al II Congrés per replicar Claudín. Però també, perquè dissecava el règim capitalista monopolista quan assenyalava el vessant estatal, privat nacional i privat estranger que operaven a Catalunya. Amb això responia a la pregunta sobre qui era l'oligarquia i qui feia de burgesia a Catalunya. Amb això construïa, alhora, una teoria del poder de classes. Vegeu Francesc ROCA, *Teories de Catalunya. Guia de la societat catalana contemporània*. Barcelona, Pòrtic, 2000, pp. 518-523.

81 Fernando CLAUDÍN, «Economía política marxista...», *op. cit.*, p. 52.

Arrom descartava aquest canvi de definició i de naturalesa del capitalisme «contemporani». Les planificacions no eren cap fre conscient enfront de les prerrogatives egoistes del capitalista, sinó manifestacions de les contradiccions de l'oligarquia. Explicitaven les expectatives d'una part, que hi veia un mitjà per reduir incerteses, però atiaven la por de l'altra perquè anticipaven l'arribada del socialisme. La definició del capitalisme de Lenin continuava, per tant, essent vàlida. L'Estat, en connivència amb els monopolis, no era més que un «mecanisme» utilitzat per «salvar» el règim capitalista de l'abisme. Era el «càrtel» en què es formalitzaven acords i s'engendraven noves contradiccions. L'única novetat respecte a l'època premonopolista era el caràcter «persistent» i «permanent» que imprimia a la vida econòmica: la intervenció a l'economia per part de l'Estat era constant. De la mateixa manera que ho era a totes les esferes de la nació sense excepció, tot amb l'objectiu d'afavorir les classes dominants, explotar la classe treballadora i espoliar la petita i mitjana burgesia. Que ho fes d'una manera nova, més o menys subtil, o més o menys intel·ligent, com afirma Claudín, semblava, per Arrom, irrellevant.

Es pot afirmar que al II Congrés Arrom entrà amb uns problemes específics i en sortí, com la resta del partit, amb una consigna clara: s'havien de potenciar les Comissions Obreres convertint-les en el nord que guiés l'activitat del partit. L'estratègia per assolir l'objectiu consistí en un exercici pedagògic, en un moment d'intensificació de la lluita obrera, d'explicar la necessitat del moviment obrer de trencar amb la legislació repressiva de la dictadura que els mantenia en la impotència.⁸² En l'obra d'Arrom, això es tradueix en una tasca interdisciplinària, d'economia i dret, en què focalitza l'anàlisi a les Lleis, Decrets Lleis, Reglaments o Ordenances.

82 Carme MOLINERO i Pere Ysàs, *Els anys del PSUC. El partit de l'antifranquisme (1956-1981)*. Barcelona, L'Avenç, 2010, pp. 44 i 57.

Amb aquest objectiu encetà la que podríem considerar la segona fase de producció intel·lectual (1965-1966). Amb un primer text titulat «Significat de la reacció de la burgesia tèxtil a la política econòmica franquista»,⁸³ Arrom tocava el viu de les contradiccions potenciadades des de l'Estat entre la petita i mitjana empresa i el treball. En aquest sentit, conferia a la «reacció» unificada de la burgesia no monopolista contra el Decret 332/1965 (de modificació aranzelària dels preus dels productes tèxtils, químics i metallúrgics) una força política «exemplar» perquè obligà el règim a «maniobrar» immediatament. D'aquí l'aprovació de l'Ordenança Laboral Tèxtil de 21 de setembre, que contenia una liberalització relativa als criteris d'ampliació i de reducció de plantilles que, això no obstant, pretenia afavorir d'una manera il·lusòria (acabaria per contraure més el mercat) els interessos econòmics dels empresaris en detriment de la classe treballadora, però sempre en benefici del capital monopolista.

Després d'intentar dissoldre les contradiccions entre el treball i la burgesia no monopolista analitzà l'estat de la qüestió sobre «Los funcionarios públicos y la lucha por el inmediato abono de los aumentos de sueldo».⁸⁴ Per això estudià el Decreto-Ley 14/1961 de 6 de novembre de 1965, segons el qual la dilació del règim en l'aprovació de l'augment s'excusava perquè suposaria un trencament en l'anivellació dels pressupostos generals. Una situació que pertorbaria l'equilibri econòmic i revertiria en l'augment de la inflació. Una inflació que Arrom considerava «galopant» i només culpa del caràcter insà del finançament del desenvolupament i dels desajustaments en les finances de la política econòmica franquista, que carregava sobre el Banc d'Espanya les anticipacions del cobrament de les des-

83 Gaspar ARIBAU, «Significat de la reacció de la burgesia tèxtil a la política econòmica franquista». *Treball...*, 267, octubre del 1965, p. 3.

84 Gaspar ARIBAU, «Los funcionarios públicos y la lucha por el inmediato abono de los aumentos de sueldo». *Mundo Obrero...*, 1, novembre del 1965, p. 6.

peses públiques i el finançament dels crèdits i dels préstecs dels bancs privats.

Però la denúncia a les maniobres jurídiques del règim quedaria en un no res si no s'anticipaven unes línies mestres de lluita, com ara l'aplicació d'una tàctica adaptada a les condicions concretes de cada centre de treball, que anés de la protesta oral i escrita fins al treball lent o la vaga. Fomentant aquesta «lluita legal» s'havia de trencar amb la trampa del «legalisme»⁸⁵ i assolir una forma de lluita superior: «l'extralegal». Només des d'aquesta es podria arribar de la mà dels «funcionaris més decidits» a la creació del que haurien de ser les Comissions de Funcionaris.

Des d'ara, Arrom desenvolupà una campanya de publicació de CCOO per determinar com s'haurien d'organitzar a les empreses. Didàctica organitzativa sindical, part d'una estratègia de lluita contra el règim, i una campanya electoral en què es promocionava per concórrer a les eleccions convocades el setembre del 1966. Doncs ara, amb la inèrcia de la suposada liberalització econòmica dels Plans, es pretenia vendre una liberalització sindical a les fàbriques que acabà amb una més gran intensificació de la repressió.⁸⁶

La consideració de l'Ordre de 30 de març de 1965, mesura «d'acció concertada» entre l'Estat i les empreses privades que posava «Miles de millones de pesetas a disposición de las empresas hulleras mo-

85 Teresa BONET (LEONOR BORNAU), «El moviment de les Comissions Obreres a Catalunya», *Nous Horitzons*, 5-6, 1965, pp. 29-40.

86 Després d'aquest text publicà «El salari mínim interprofessional», *Treball...*, 270, octubre del 1965, pp. 1 i 2. Text en què denuncià la insuficiència de les 60 pessetes de salari mínim fixat per Decret el 1963 i n'exigí un mínim interprofessional de 200 a 250 pessetes per 8 hores de treball. Era una de les resolucions polítiques adoptades al II Congrés. I «Els Pressupostos Generals de l'Estat i l'economia catalana», *Nous Horitzons*, 7, 1966, pp. 7-11, en què criticà la recaptació establerta a partir d'una tributació mínima de la renda de les societats privades (7,9%) i de l'elevació dels impostos indirectes (70,3%). Aquest text va ser considerat per Francesc ROCA, «Gabriel Arrom i Julià». *Ictineu... op. cit.*, p. 54, «mostra d'una reflexió crítica poc freqüent sobre l'economia catalana durant molts anys».

nopolistas» (subvencions a fons perdut, crèdits a mòdic interès, etc.),⁸⁷ esdevingué l'última oportunitat per reivindicar Comissions Obreres com el vertader representant dels treballadors abans de les eleccions. Al mateix temps, també li serví per estirar del fil de *Después de Franco, ¿qué?*, llibre en què Carrillo havia contraposat la «democràcia orgànica» del règim a la idea de la «democràcia política i social» del PCE/PSUC. Emergia un concepte amb una projecció important dins el partit, en què subjeia la demanda d'una direcció democràtica d'acord amb els interessos nacionals d'aquestes grans empreses. La disjuntiva davant l'encara llunyana mort del dictador era clara: la democràcia no només havia de ser política, sinó econòmica, si no, continuaria en mans dels grups oligarques.⁸⁸

Va cloure aquesta segona fase amb una crònica sobre «Les conversacions de Menorca»,⁸⁹ la trobada anual d'El Cercle d'Economia de Barcelona en què ressonava la important victòria de CCOO a les eleccions. Davant l'empenta del moviment obrer l'empresariat contemplava, segons Arrom, la possibilitat d'obrir un diàleg d'opinions en el marc d'un pluralisme polític establert a partir d'una «regulació jurídica» de les «tendències d'opinió», d'acord amb l'exigència d'un major reconeixement dels drets polítics, a partir d'una ampliació dels drets sindicals, com preconitzava Carrillo al seu text.

Bellumes esperançadores que aviat es van demostrar il·lusòries, atès que el Cercle no desitjava cap canvi ni una transformació «rupturista» del règim envers una «democràcia política i social». I així, el març del 1967, es van declarar il·legals CCOO, i els representants

87 Gaspar ARIBAU, «Miles de millones de pesetas a disposición de las empresas hulle-ras monopolistas». *Mundo Obrero...*, 19, setembre del 1966, p. 6.

88 Pere GABRIEL, «Després de la resistència: El PSUC i l'antifranquisme cultural i polí-tic. Del primer Congrés a l'Assemblea de Catalunya (1956-1971)», p. 100. A Giaime PALA (ed.), *El PSU de Catalunya. 70 anys de lluita pel Socialisme*. Barcelona, FIM, 2008, pp. 93-117.

89 Gaspar ARIBAU, «Les conversacions de Menorca». *Treball...*, 280, novembre del 1966, p. 4.

denunciats, perseguits i empresonats pel règim. Tot amb l'excusa que les activitats sindicals pertanyien ideològicament a les manobres del partit comunista per enderrocar la dictadura.

La sortida a la superfície i l'Aliança de les Forces del Treball i la Cultura

Aquest revés sindical situa l'àmbit de producció intel·lectual de Gabriel Arrom dins d'un altre marc conceptual i permet parlar d'una reformulació estratègica a l'interior del partit. L'èxit de la lluita sindical i de la d'altres sectors esperonava el PSUC a conquerir més «espais de llibertat». Malgrat les investides repressives del règim, no s'havia de retornar a les catacumbes de la clandestinitat: s'havia de «sortir a la superfície». Són noves consignes que Carrillo formulà a *Nuevos enfoques a problemas de hoy*, del 1967. Text en què s'han de destacar dues idees més: la justificació del «socialisme realment existent» i «l'Aliança de les Forces del Treball i la Cultura».⁹⁰

La justificació del socialisme formava part de la commemoració del cinquantè aniversari de la Revolució d'Octubre, a la qual Arrom dedicà dos textos: «Els grans progressos de l'economia soviètica»⁹¹ i «Desarrollo cualitativo de la economía soviética».⁹² En el primer desenvolupà una interpretació antropològica i teleològica de la revolució l'objectiu de la qual fou el bé de l'home, a saber, l'alliberació dels fermalls que l'alienaven en el capitalisme. Del segon, l'extensa anàlisi que feu del projecte leninista originari: «la industrialització

90 Jesús SÁNCHEZ, *Teoría y práctica democrática en el PCE (1956-1982)*, Madrid, FIM, 2004, pp. 119-132.

91 Gaspar ARIBAU, «Els grans progressos de l'economia soviètica». *Treball...*, 290, octubre del 1967, p. 1.

92 Gaspar ARIBAU, «Desarrollo cualitativo de la economía soviética». *Nuestra Bandera...*, 55, 1967, pp. 39-47.

del país», «el cooperativisme a l'agricultura» i «la revolució cultural». El concepte de «revolució científicotècnica» se situà amb aquest text al centre del debat, i es convertí en un nou mite fundacional amb molta potencialitat per atreure els estudiants i els intel·lectuals que poguessin estar desencantats des de la crisi de Claudín.

La revolució científicotecnològica, dins l'obra d'Arrom, s'ha d'anàlitzar des de diverses perspectives. En un sentit força comprensiu definia la transformació de les societats industrials, mecanitzades, a les societats postindustrials, informatitzades. Un fet que, dins el sistema capitalista, transformava negativament les relacions de producció perquè intensificava el grau d'explotació no sols del treball, sinó l'assalarització creixent del treball intel·lectual, encara que també tingués un vessant positiu per l'augment de formació cultural i professional requerida per a la integració en el mercat laboral. Aquesta hauria de possibilitar un major captament per a la presa de consciència de classe. D'ambdós efectes concloïa Arrom la necessària Aliança de les Forces del Treball i la Cultura en els seus textos.⁹³

En l'àmbit intern i organitzatiu de partit, aquesta Aliança passava també per una doble transformació estructural. El rerefons de la pràctica revolucionària era clar: s'havia de «sortir a la superfície», però això implicava, en primer lloc, la substitució de l'excessiva dependència de París, la centralització i la jerarquització, per dotar de més autonomia les organitzacions de base, l'activitat creadora dels camarades que treballaven dins els moviments socials, les cèl·lules de les ciutats i els comitès locals i de zona del partit. Només així el PSUC podria esdevenir un vertader partit de masses obert a les necessitats reals d'una societat en canvi constant.⁹⁴

93 Gaspar ARIBAU, «Consideracions sobre la revolució científico-tècnica», *Nous Horitzons*, 19, 1970, pp. 27-37.

94 Giamie PALA, «El partido y la ciudad. Modelos de organización y militancia del PSUC clandestino (1963-1975)», *Historia Contemporánea*, 50, 2015, pp. 195-222.

A més a més, aquesta reorganització exigia, en segon lloc, la superació de reticències ideològiques enquistades. Com l'esgrimida per alguns membres de la vella guàrdia contra els sectors religiosos o intel·lectuals. Aquests últims mirats de coa d'ull, per la proximitat amb la burgesia amb qui consideraven compartia vincles socials, coneixements professionals i opinions. Uns prejudicis que Arrom coneixia perfectament des de la crisi de Claudín, però que ara, amb la difuminació de la distància en l'explotació a què es veien sotmesos el treball i la cultura, havia de possibilitar construir un altre tipus de relacions.

Un bon exemple de l'esforç del partit en les dues direccions apuntades anteriorment ens l'ofereix l'assessorament que Arrom mateix feu al Partit Comunista de les Illes Balears (PCIB). Juntament amb els integrants Antoni Serra, Aina Montaner i Gabriel Bassa, diagnosticà encertadament que patia de «clandestinitat aguda». Una situació que provocava que els comunistes illencs, talment els de moltes altres seccions regionals, tinguessin dificultats per mantenir relacions «exterior» amb altres partits i portar una política de «reclutament» d'intel·lectuals (i d'altres sectors) més intensa. En definitiva, era un problema greu que els feia anar «molt endarrerits en l'aplicació de la línia política de *Nuevos Enfoques... i La lucha por el S...*»⁹⁵ de Carrillo.⁹⁶

Finalment, cal fer esment específic al fet que la revolució científicotecnològica comptés amb l'agenciament històric de la Primavera de Praga. No debades, Radovan Richta n'havia estat el gran teòric a la *Civilització a la cruïlla*. La Primavera fou un esdeveniment que va definir el futur del moviment comunista occidental per tres motius fonamentals. En primer lloc, perquè suposà l'inici de la fi del gran

95 Santiago CARRILLO. *La lucha por el socialismo hoy: más problemas actuales sobre el socialismo*. París, Ebro, 1969.

96 David GINARD, *L'oposició antifranquista i els comunistes mallorquins (1939-1997)*. Barcelona, Abadia de Montserrat, 1998, p. III.

mite soviètic.⁹⁷ En segon lloc, perquè va encetar, sense ser encara un esborrany teòric futurible, el camí de l'eurocomunisme.⁹⁸ I, en tercer lloc, perquè inicià la ruptura de relacions entre el PCE/PSUC i el PCUS pel posicionament de Carrillo contrari a la intervenció. En aquells moments, el partit s'esclatxa, i s'escolen escissions importants com la d'Enrique Líster i tensions manifestes com la d'Arrom, que defensava que la postura s'havia de definir després de l'assistència a la Conferència dels Partits Comunistes Europeus que s'havia de celebrar a Moscou l'any següent.⁹⁹

En una bona mostra d'afiliació prosoviètica, i anticipant quin seria l'element aglutinador de la Conferència davant d'una situació afuada com aquella, Arrom publicà «La economía USA en la encrucijada».¹⁰⁰ En clara referència al text de Richta, hi criticà l'imperialisme¹⁰¹ ianqui per la prolongada guerra del Vietnam. Anunciava, amb això, el tombant d'una època de contradiccions amb Europa, que es negava a seguir sufragant les despeses bèl·liques d'Indoxina. Les distorsions acumulades durant la guerra permetien preveure, segons ell, l'arribada de la crisi més profunda des de la postguerra mundial. Centelleigs cada cop més intensos anaren definint la fallida de l'economia capitalista mundial fins que el 1973 esclatà la crisi energètica.

97 Giamie PALA i Tommaso NANCIONI, (ed). *El inicio del fin del mito soviético. Los comunistas occidentales frente a la primavera de Praga*, Barcelona, El Viejo Topo, 2008.

98 Santiago CARRILLO, *Eurocomunismo y Estado*. Barcelona, Crítica, 1977, p. 140.

99 «Apunts d'una reunió del C.E amb membres del C.C presents a París», 23 de juliol de 1968. Fons PCE, carpeta 49. Full, 7. AHPCE.

100 Gaspar ARIBAU, «La economía USA en la encrucijada». *Nuestra Bandera...*, 58, 1968, pp. 33-39.

101 «Comunicat sobre la conferència internacional de partits comunistes i obrers», *Nous Horitzons*, 18, 1969, pp. 40-41.

La Comissió d'Agricultura, la crisi energètica i el bunquerisme (1968-1977)

Abans d'arribar-hi, però, i a partir d'aquell mateix 1968, s'ha de situar Gabriel Arrom en un altre àmbit d'acompliment dins del partit. A saber, en la direcció de la Comissió d'Agricultura quan inicià, juntament amb Antoni Montserrat, l'edició del butlletí *La Veu del Camp Català*. *La Veu* fou l'òrgan de les recentment creades Comissions Pàganes i concentrà la voluntat de transformació revolucionària del PSUC al sector agrícola des de la força normativa de cada protesta concreta. De *La Veu*, que es publicà fins al 1977 amb un total de cinquanta-cinc exemplars editats sense incloure-hi els suplementes especials, se'n pot abstrure un programa polític clandestí articular en deu punts:

- 1) Liquidació definitiva de les formes residuals d'explotació feudal o semifeudal.
- 2) Crèdits oficials a baix interès i a llarg termini, àdhuc a fons perdut.
- 3) Ensenyament tècnic professional al camp.
- 4) Preus remuneradors per a tots els productes: batalla que ha de situar-se en el plànol més elevat.
- 5) Estímuls i primes a les exportacions.
- 6) Desenvolupament racional de la ramaderia.
- 7) Pla de regadiu efectiu.
- 8) Mecanització adient del camp.
- 9) Revisió dels conceptes impositius i de la quota de la Seguretat Social Agrària.
- 10) Democratització de les Germandats, Cambres Sindicals i Cooperatives del règim.¹⁰²

¹⁰² *La veu del camp català*, 23, juliol del 1970; 28 març de 1971; 29, abril del 1971; 40, 1973; 54, 1975, etc. A Gaspar ARIBAU, «Intervenció a la reunió del Comitè Executiu de la

Documents interns com «Reflexiones entorno a problemas actuales y, sobre todo, futuros del agro catalán» del 1971¹⁰³ ampliaven la investigació d'Arrom sobre la política econòmica europea de penetració monopolista del Pla Mansholt. Un pla ideat per Sicco Mansholt, president de la Comissió Europea, de reestructuració agrària, que implicava la reducció del nombre d'agricultors i d'explotacions i la substitució de l'agricultura tradicional per una d'industrialitzada i intensiva. Aquest fou el primer text de tota una sèrie de treballs i intervencions en plens i congressos en què cristallitzà l'experiència de «territorialització»¹⁰⁴ del partit a comarques, després d'anys de limitar-se a recollir retòricament les demandes de la pagesia.¹⁰⁵

A la reunió de la Comissió Agrària del PCE del 1973,¹⁰⁶ per exemple, aprofundí en les conseqüències d'aquest procés de penetració monopolista a Catalunya. Assenyalà, per això, les múltiples formes de desaparició de l'agricultura tradicional atribuïbles als nous «complexos agroindustrials» o a la creació de llotges que, com MercaBarna, MercaBilbao o MercaValència suprimien els mercats tradicionals i s'emportaven el 55% del preu final de consum. Durant el III Congrés del PSUC,¹⁰⁷ també del 1973, definí el cooperativisme com l'única alternativa als «complexos agroindustrials». A més,

---

Comissió Agrària del PCE», abril del 1973. Fons sonor, DVD-II4. Àudio. 2. AHPCE, descriu el funcionament, les mancances i les reticències que es troben a l'hora de donar a conèixer el butlletí a les diferents comarques de Catalunya.

103 MARIO, «Reflexiones entorno a problemas actuales y, sobre todo, futuros del agro catalán», juny del 1971, Fons PSUC, caixa 429, carp. 18. Arxiu Nacional de Catalunya.

104 Christian FERRER, «La fase expansiva del antifranquismo, 1962-1976. Presencia, espacios y redes del PSUC en comarcas», *Nuestra Historia*, 3, 2017, pp. 18-38.

105 Christian FERRER, «Els qui volien fer una terra seva. Masovers, parcera i arrendataris en el sindicalisme antifranquista», Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, 2015, p. 7.

106 Gaspar ARIBAU, «Intervenció a la reunió del Comitè Executiu de la Comissió Agrària del PCE», abril del 1973, DVD-II4. Àudio. 2. AHPCE.

107 Gaspar ARIBAU, «El camp a Catalunya». A *Intervencions de S. Carrillo, «G. Aribau» i «A. Garrigós» al III Congrés del P.S.U. de Catalunya*. Barcelona, PSUC, 1973, pp. 29-48.

el conceptualitzà en una triple dimensió capaç d'incloure el procés de producció, comercialització i transformació dels productes agraris. La concepció del cooperativisme integrava l'experiència de la gran tradició cooperativista existent a Catalunya i era la finalitat, l'etapa posterior del principi comunista «la terra per a qui la treballa».

El 1974, després del III Congrés, el mallorquí reorientà, momentàniament, el seu treball envers l'estudi de la crisi econòmica mundial amb la publicació de «El presente y el futuro económicos, gran problema político».¹⁰⁸ Fou l'últim text extens que va veure la llum, del qual Gonzalez de Andrés¹⁰⁹ ha assenyalat la influència que tingué en l'obra de l'economista Ramón Tamames.¹¹⁰ Posteriorment, a «L'economia espanyola en plena crisi»¹¹¹ publicat poc després, ja va remetre a la unió dels cicles anticipada amb anterioritat per donar compte del fet que, Espanya, no només estava sumida en una nova crisi de superproducció-subconsum provocada per la guerra del Yom Kippur, sinó per les execucions dels militants d'ETA i del FRAP el 27 de setembre de 1975. Aquestes havien provocat que la Comissió Europea l'aïllés comercialment, i amb Franco a punt de morir, la crisi econòmica s'enllaçava amb una crisi politicosocial plena d'incerteses.

La mort del dictador el novembre d'aquell any esdevingué el moment de mobilitzar totes les forces socials i polítiques per tal de desbaratar el projecte «continuista» de la dictadura. Aquell espectre po-

¹⁰⁸ Gaspar ARIBAU, «El presente y el futuro económicos, gran problema político». *Nuestra Bandera...*, 76, 1974, pp. 25-35.

¹⁰⁹ Enrique GONZÁLEZ DE ANDRÉS, *La economía franquista y su evolución...*, op. cit., pp. 126-133.

¹¹⁰ Ramón TAMAMES, *La República. La Era de Franco, VII. Historia de España*. Madrid, Alianza, 1978.

¹¹¹ Gaspar ARIBAU, «L'economia espanyola en plena crisi». *Treball...*, 423, octubre del 1975, p. 8.

lític «centrista» utilitzat per l'oligarquia per tal d'atenuar al màxim possible la «ruptura» entre la dictadura i la democràcia. Però, com seria capaç el partit de treure les masses al carrer? Aquesta fou la qüestió que subjagué a tota la intervenció de Gabriel Arrom en el seu retorn a Mallorca el 1975.¹¹² Atenent a les «especificitats» i reivindicacions pròpies de les Illes per tal que confluïssin en el front de lluita contra el continuisme en l'àmbit nacional, Arrom reivindicà:

- 1) Els aspectes identitaris, relacionats amb la llengua i la cultura pròpies que vinculà a la recuperació de la tradició de l'Associació per la Cultura de Mallorca.
- 2) Reacció unificada contra el turisme de masses pels efectes sobre el medi ambient de les Illes Balears.
- 3) La necessitat que la petita burgesia turística de Mallorca, Menorca i Eivissa articulessin un front comú contra els Tours Operadors estrangers.
- 4) La mobilització del 18% de la pagesia que encara componia el sector agrari mallorquí en cooperatives.

S'havia d'intervenir en l'escenari polític amb unes directrius polítiques aglutinadores, vinculades a la problemàtica específica de cada indret, però també s'havien d'evidenciar les constants contraofensives perpetrades pels continuistes. I és en aquest sentit que Arrom es demanava, què estava fent l'aleshores cap d'Estat en matèria de política econòmica per tal de (no) sortir de la crisi?

«Accentuació de la línia “bunquerista” en política econòmica»¹¹³ és el darrer treball publicat al rotatori *Treball* i constitueix una crítica

¹¹² Gaspar ARIBAU, «Intervenció en la Reunió amb els Camarades de les Illes Balears», 28 de novembre de 1975. Fons sonor, DVD-155. Àudios, 4 i 6. AHPCE.

¹¹³ Gaspar ARIBAU, «Accentuació de la línia “bunquerista” en política econòmica». *Treball...*, 427, novembre del 1975, p. 7.

al paquet de mesures del Consell de Ministres presidit per Juan Carlos. En aquest context de recessió, la bunquerització l'entenia pel manteniment per decret dels límits salarials de la classe obrera, però atorgant a les empreses la possibilitat de variar els augments entre les diverses categories d'assalariats. Tot amb l'objectiu d'introduir un element de divisió i discòrdia entre els treballadors que desactivés, de retruc, les possibilitats d'una negociació laboral col·lectiva.

La política restrictiva de sous que afectava el consum, s'agreuja per les apujades dels preus de productes petrolers, de l'electricitat, del gas, del butà, dels transports, dels lloguers, conseqüència directa de la crisi energètica. L'altre aspecte essencial que determinava les possibilitats de reactivar l'economia, la inversió, esdevingué una crítica envers una sèrie de mesures enganyoses, en què pretesament es destinaven 100.000 milions de pessetes a fomentar la construcció d'habitatges, que es presentaven com a noves quan en realitat eren les mateixes de cada any.

Els programes electorals i la implosió del PSUC

De manera abrupta, el març del 1977, i com l'anhel satisfet de l'arribada d'una fràgil democràcia, Gabriel Arrom i Julià reaparegué novament en l'esfera pública dels mitjans de comunicació sota la seva identitat natal. Fou a la localitat tarragonina de Reus, posava fi a vint anys de clandestinitat i a quaranta d'exili, amb l'assistència a una reunió de pagesos en què destacà la importància de la vaga de tractors per consolidar el moviment social pagès.

Faltaven només tres mesos per a les primeres eleccions generals a l'Estat espanyol i el PSUC encara no era un partit reconegut a la legalitat predemocràtica espanyola de la transició. Això no obstant, Arrom ja feia campanya clamant envers la necessitat que els problemes de la dona i dels joves camperols s'incloguessin en el programa

agrari que ell mateix estava elaborant pel partit.¹¹⁴ Al mateix temps, s'encarregava de renovar l'organització de les comissions econòmiques amb Jordi Solé-Tura i Gregori López Raimundo convertint-les en grups d'estudi específics per elaborar el programa polític davant la perspectiva del IV Congrés.¹¹⁵

El primer avanç del programa agrari del PSUC es titulà «Solutions per al camp català. Avanç de proposta als problemes de l'agricultura catalana».¹¹⁶ Títol amb què tancava el cercle obert a «Reflexiones en torno a problemas actuales, y sobre todo, futuros del agro catalán» del 1971. En conseqüència, moltes de les propostes incloses a l'avanç havien estat problematitzades en els treballs precedents. La novetat era de tipus formal: la voluntat de sistematitzar i sintetitzar alguns aspectes que havien aparegut dispersos, encara que alguns s'ampliaren substancialment.

Les mesures concretes per a la democratització del sector agrari català trobaven un desenvolupament anàleg a l'«Avanç de programa sobre la petita i mitjana empresa comercial, industrial i dels treballadors autònoms»¹¹⁷ de Catalunya, els quals ocupaven un 25% en l'economia i que, juntament amb el 35% de l'electorat agrícola, constituïen, segons Arrom, un potencial prou important per decantar definitivament la correlació de forces a les eleccions.¹¹⁸

Ambdós opuscles sintetitzaven les línies mestres del que havia estat el treball com a cap de les Comissions Econòmiques —de Petita i Mitjana Empresa (1958-1968) i Agricultura (1968-1977)— i posa-

114 Antoni SAMARA, «Reunió dels pagesos del PSUC». *Treball...*, 191, 4 d'abril de 1977, p. 4.

115 «Reunió de les Comissions Econòmiques del PSUC», *Avui*, 18 de març de 1977, p. 8.

116 Gabriel ARROM, «Solucions per al camp català. Avanç de proposta als problemes de l'agricultura catalana», Barcelona, Comitè Executiu del PSUC, 1977.

117 Gabriel ARROM, «Avance de programa sobre la petita i mitjana empresa i dels treballadors autònoms». Barcelona, Comitè Executiu del PSUC, 1977.

118 Gaspar ARIBAU, «Intervenció al Ple del Comitè Central del PCE de Roma», 28 de juliol de 1976. Fons sonor, DVD-30. Àudio. 13. AHPCE.

ven fi al llegat intel·lectual de Gabriel Arrom. Ara bé, encara li quedava un recorregut polític tumultuós dins d'un partit que passà de viure l'eufòria dels bons resultats electorals de juny del 1977¹¹⁹ a la malastrugança d'una crisi que l'acabà portant a la desaparició a principis dels anys vuitanta.

Tot es va desencadenar en una voràgine de proporcions autodestructives deu dies després de les eleccions, quan Carrillo publicà *Eurocomunisme i Estat* i el que fins aleshores havien sigut reticències envers l'eurocomunisme per part del PCUS es convertiren en anatemes. Amb tot, la resposta dels eurocomunistes no es feu esperar, i Arrom fou un dels dirigents del PCE i del PSUC, tots ells antics residents a l'URSS, que signà la crítica al «mètode de suplantació de l'anàlisi científica per l'excomunió aliens a l'esperit del marxisme» que el PCUS imposava al projecte eurocomunista. L'efecte d'aquesta imposició dissolia definitivament el model ideal de «socialisme real» que l'URSS havia representat i feia impossible el projecte que es volia per a Catalunya. Això és, el trànsit per «una via democràtica al socialisme i per un socialisme en la democràcia».¹²⁰

Amb això, la ruptura del PCE amb el PCUS esdevenia una realitat sense marxa enrere, però aquí no s'acabava el problema. Tot just començava, perquè ara se n'atalaiava un que afectà la relació del PCE amb el PSUC i, molt poc temps després, les files internes del PSUC.

Les línies del sisme de les relacions PCE/PSUC s'han de situar en el context del IV Congrés del partit català. Se celebrà entre el 29 d'octubre i l'1 de novembre de 1977 (fou el primer sense les constriccions de la clandestinitat i l'últim en què Arrom fou ratificat com a membre dels òrgans de direcció). La discòrdia es produí per la voluntat de Carrillo d'excloure el terme leninista de la definició dels nous estatuts del PSUC. Una proposta que va tirar endavant durant

119 Obtindria més de mig milió de vots. *Treball...*, 1977, especial juny, pp. 13-19.

120 «Nota del Pleno del Comitè Central del PCE», *ABC*, 26 de juny de 1977, p. 26.

el IX Congrés del PCE (l'últim en què Arrom fou reelegit membre del Comitè Central. Ho era des del VII Congrés del 1965). No obstant això, la manca d'unanimitat en la decisió provocà no sols una oposició interna per part de la militància del PCE, sinó una fissura en el PSUC que començava a escardar-se.¹²¹

La crisi només es resolgué, superficialment, amb la Resolució Política del Comitè Executiu del PSUC de l'abril del 1978. Aleshores s'acordà que no existien contradiccions de fons entre l'aprovat a la I Conferència i les tesis del IX Congrés del PCE, encara que se li fessin esmenes importants. Aquesta reunió té interès perquè fou l'última aparició del mallorquí en les pàgines dels rotatius comunistes catalans. Ho feia en dues fotografies. Una a primera fila, assegut a la vora de Margarida Abril, votant favorablement en conformitat amb la meitat del Comitè Central envers la coincidència de plantejaments entre la I Conferència i el Congrés del PCE. L'altra, d'una manera molt significativa, al final de la reunió, mirant de pacificar l'ambient amb els braços enlaire i els palmells de la mans oberts.¹²²

Però el mal, com se sol dir, ja estava fet, i Arrom deixaria, després d'aquesta reunió, la primera línia de la política catalana per anar-se'n a viure a Madrid. Allà continuà lligat activament al PCE dirigint una cooperativa de construcció d'habitatges per a treballadors.¹²³ També es mostrà força actiu durant les eleccions generals del 1979 realitzant actes de campanya a Múrcia¹²⁴ i a Manacor.¹²⁵

Finalment, ja als anys vuitanta, després de la desfeta electoral del PCE, i a causa de la crisi que anava arrossegant el partit, s'integrà al

121 Carme MOLINERO i Pere Ysàs, *Els anys del PSUC...*, op. cit., p. 317

122 «Superada la crisi», *Treball...*, 524, 1978 abril, pp. 1-6.

123 Maria Teresa MARTÍNEZ DE SAS, «Gabriel Arrom i Julià». A *Diccionari biogràfic del moviment obrer als Països Catalans*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, p. 124.

124 Elena AYUSO, «Gabriel Arrom, economista del PCE en Murcia», *La línia*, 1979, p. 9.

125 «Mítging del Partit Comunista de Manacor», *Manacor*, 2120, 17 de febrer de 1979, p. 7.

Comitè Central del Partit Comunista dels Pobles d'Espanya (PCPE), escissió de la qual esdevingué secretari general Ignacio Gallego. Era un partit que comptava entre les seves files l'anomenada línia prosoviètica més radical del Partit Comunista. El retorn o regressió envers la matriu soviètica tampoc els va reportar rèdits electorals, maldaament els conferís una certa aura d'autenticitat. Però això ja són figures d'un altre paner, una altra història que el nostre protagonista no va viure. I és que sense temps vital per gaire més, Gabriel Arrom i Julià va morir a l'Hospital La Paz de Madrid el 30 d'octubre de 1990.

Conclusions

La vida de Gabriel Arrom està determinada per quatre aspectes definitoris. El primer el de pertànyer a una generació que va entendre la vida des de la passió per la política. En el seu cas, en la defensa dels ideals del comunisme. El segon és una conseqüència d'aquest primer: el de la lluita antifeixista mantinguda durant la guerra civil que, amb la implantació del règim franquista, insereix el relat biogràfic en la història social dels milers d'exiliats que van haver de marxar empressos per la repressió. Un exili que situa Arrom en una matriu cultural de desenvolupament de l'hispanisme a Rússia. El quart recupera les sendes de la lluita antifeixista, però des de la clandestinitat, bregant en la lluita antifranquista des de diversos àmbits d'acompliment, però sempre des de la direcció de les comissions econòmiques del PSUC.

L'obra de Gabriel Arrom incorpora, per això, una bona mostra de la crítica comunista al capitalisme monopolista a l'Estat espanyol. Al mateix temps, és indispensable per entendre els efectes de la política econòmica i de l'economia política franquista sobre el desenvolupament econòmic de Catalunya. Em sembla que el valor d'aquesta obra no es troba en desenvolupaments conceptuals brillants, sinó en

el coneixement que ofereix des d'un paradigma d'anàlisi esquematitzat, però sòlid. És una anàlisi econòmica que sacrifica, en favor de la utilitat, el purament teòric envers el pràctic i transformador, dirigit d'una manera intel·ligible cap a la reivindicació del millorament de les condicions materials dels sectors de la societat més desfavorits. Aquesta era l'escomesa en què s'acomplia incansable l'economista del Comitè Executiu del PSUC. Aquesta és la que s'ha volgut palesar en aquest treball.

Copyright © 2021. Aquesta obra està subjecta a una llicència de Creative Commons mitjançant la qual qualsevol explotació n'haurà de reconèixer els autors, citats a la referència que apareix a l'inici del document.